

AZ 1526 ELŐTT MAGYARORSZÁGON HASZNÁLT KÓDEXEKRE ÉS NYOMTATOTT KÖNYVEKRE VONATKOZÓ ADATOK GYŰJTÉSE

Talán egyetlen más ország középkori kódex- és nyomtatottkönyv-állományát sem érte olyan méretű pusztulás, mint Magyarországté. A pusztulás fő oka a török háborúk és a másfél százados hódoltság, amely az országnak éppen a legműveltebb, legsűrűbben lakott középső részét, annak városait, kolostorait pusztította el. De nem lehet elhanyagolni a reformáció hatását sem, amely a 16. században az ország legnagyobb részén elterjedvén, főlegessé tette a középkori, túlnyomóan katolikus teológiai anyagot: az elnéptelenedett kolostorok könyvtárai, könyvei gazdátlanok maradtak és így megsemmisültek. Ami a védettebb peremterületeken, Nyugat-Dunántúlon, Felvidéken és Erdélyben vagy külföldön mégis fennmaradt, az az eredeti állománynak talán csak 1–2%-a.

Ilyen körülmények közt rendkívül fontos a magyar középkori műveltség kutatása szempontjából minél teljesebben összegyűjteni és hozzáférhetővé tenni a fennmaradt anyagra vonatkozó adatokat, valamint azt is, amit az elveszett könyvekről tudunk.

A magyar kutatók száz év alatt rendkívül sok kutatást végeztek hazai és külföldi könyvtárakban, de ezeket az adatokat ezer meg ezer helyen szétszórva publikálták és így fölhasználásuk igen nagy nehézségekbe ütközik. De rengeteg lappangó adat is található a magyarországi könyvtárak állományában meglevő és eddig csak kevésé fölhasznált külföldi kódex- és ősnymtatvány katalógusokban. Így tehát, ha nem is valószínűsíthető meg az a nagyszabású terv, amelyet az MTA Középkori Munkabizottsága 1972-ben fölvetett, hogy ti. rendszeres, folyamatos munkával föl kell kutatni a külföldi kódexgyűjtemények magyar eredetű anyagát, ez a terv indítást adott arra, hogy összegyűjtsük és egy corpusban publikáljuk mindazt, amit már eddig is, de csak nagyon szétszórt adatok formájában ismerünk és kiegészítsük mindazzal a munkával, amit itthon el tudunk végezni: kutatások a magyarországi könyvtárakban, a külföldi katalógusok átvizsgálása, kutatás mikrofilmek és levelezés útján.

A közzétételt az indokolja, hogy munkánk során arra a meggyőződésre jutottunk, hogy bármilyen sok és nagy értékű anyag lappang még külföldi gyűjteményekben, illetve kerül publikálásra évről-évre, számszerűleg ez az anyag nem lehet nagyon nagy, s így a fennmaradt anyagnak ma már 70–80%-a rendelkezésünkre áll. Ez pedig megbízható forrásbázisként szolgálhat a középkori művelődéstörténeti kutatásoknak.

A munkálatokat az Akadémiai Könyvtárban alakult kis kutatócsoport végezte vezetésem alatt. Hogy a munkálatok megindulhattak és eredményre vezettek, az elsősorban az MTAK főigazgatójának, Rózsa Györgynek az érdeme, aki kezdettől fogva fölkarolta a gondolatot, lehetővé tette a munkacsoport működését éveken keresztül és végül az összegyűjtött anyag publikálását.

Munkánk, amelyet feleségemmel, Csapodiné Gárdonyi Klárával együtt rendezünk sajtó alá, 3 kötetből fog állni. Az 1. kötet tartalmazza az 1526 előtt Magyarországon keletkezett vagy használt kódexek és nyomtatott könyvek bibliográfiai leírását, középkori tulajdonosaik feltüntetésével, a könyveket őrző könyvtárak városneveinek betűrendjében, A-tól J-ig. A 2. kötet ugyanezt K-tól Z-ig és az úgynevezett „lappangó” anyagot. Igen sok ugyanis az olyan kötet, amely a középkorból fennmaradt, esetleg korábbi őrzési helyét is ismerjük, pontos leírásuk többnyire meg is van, de idők folyamán ismeretlen helyre került, esetleg el is pusztult, főleg a II. világháborúnak esett áldozatul. A 3. kötet fogja tartalmazni az elveszett könyvekre vonatkozó adatokat, mert a művelődéstörténet számára szinte majdnem

akkora értéke van annak, ha csak adatunk van egy bizonyos munka magyarországi közép-kori használatáról, tulajdonosa személyéről, mintha maga a kötet maradt volna fenn. Az 1. kötet jelenleg sajtó alatt van.

Csaba Csapodi: Datensammlung in Bezug auf vor 1526 in Ungarn benutzte Kodizes und gedruckte Bücher

Der Bestand mittelalterlicher Kodizes und gedruckter Bücher wurde vielleicht in keinem anderen Land in so hohem Maße zerstört wie in Ungarn. Das ist vor allem auf die Türkenkriege und die anderthalb Jahrhunderte währende Türkenherrschaft zurückzuführen, die in erster Linie den am meisten kultivierten und am dichtesten bevölkerten mittleren Teil des Landes, die dort befindlichen Städte und Kloster verheerten. Es dürfen aber auch die Auswirkungen der Reformation, die sich im 16. Jahrhundert im größten Teil des Landes verbreitete und das mittelalterliche, überwiegend katholische theologische Material überflüssig machte, nicht außer acht gelassen werden. Die Bibliotheken und Bücher der aufgehörten Klöster wurden herrenlos und demzufolge dann auch vernichtet. Was in den mehr vorschonten Randgebieten, im westlichen Transdanubien, in Oberungarn und Siebenbürgen, oder im Ausland erhalten blieb, ist vielleicht nur 1–2 Prozent des ursprünglichen Bestandes.

Unter diesen Umständen ist es für die Erforschung der ungarischen Kultur des Mittelalters äußerst wichtig, die Daten in bezug auf das überlieferte Material, ferner auch das, was über die verlorengegangenen Bücher bekannt ist, so umfassend wie möglich zu sammeln und zugänglich zu machen.

Von den ungarischen Forschern wurden während hundert Jahre überaus viele Untersuchungen in in- und ausländischen Bibliotheken durchgeführt, die dabei gewonnenen Daten wurden aber zerstreut publiziert, wodurch ihre Benutzung auf erhebliche Schwierigkeiten stößt. Aber auch in jenen Katalogen ausländischer Kodizes und Inkunabeln, die in den ungarischen Bibliotheken vorliegen, nur bisher wenig benutzt wurden, sind noch viele Angaben zu finden. Zwar konnte der im Jahre 1972 durch die Arbeitskommission für Mittelalter der Ungarischen Akademie der Wissenschaften entworfene, großangelegte Plan – nämlich mit systematischer und kontinuierlicher Arbeit das Material ungarischen Ursprungs in den ausländischen Kodexsammlungen zu erschließen – nicht ausgeführt werden, doch gab dieses Vorhaben die Anregung, all das, was uns auch bisher, aber nur in Form äußerst sporadischer Angaben bekannt war, zu sammeln und in einem Corpus zu veröffentlichen sowie mit Daten zu ergänzen, die sich auch durch in Ungarn zu entfaltende Tätigkeit gewinnen lassen, und zwar durch Forschungen in ungarischen Bibliotheken, durch Untersuchung ausländischer Kataloge, durch Arbeiten mit Hilfe von Mikrofilmen und Korrespondenz.

Die Veröffentlichung wird durch unsere Überzeugung begründet, daß das verschollene Material – wengleich viele und wertvolle Angaben in den ausländischen Sammlungen noch nicht entdeckt worden sind – zahlenmäßig nicht mehr so groß sein mag. So stehen uns heute schon 70–80% des überlieferten Materials zur Verfügung und können als zuverlässige Quelle für die Erforschung der Geschichte mittelalterlicher Kultur dienen.

Die Arbeiten wurden durch ein kleines Forschungsteam der Akademischen Bibliothek unter meiner Führung durchgeführt. Daß die Arbeit überhaupt anlaufen und zu Ergebnissen führen konnte, ist vor allem das Verdienst von György Rózsa, dem Direktor der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, der sich der Idee von Anfang an annahm, die Tätigkeit des Arbeitsteams Jahre hindurch förderte und schließlich die Veröffentlichung des gesammelten Materials möglich machte.

Dieses Werk, das ich mit meiner Frau, Klára Csapodi-Gárdonyi, zur Drucklegung vorbereite, wird aus drei Bänden bestehen. Der erste Band enthält die bibliographische Beschreibung der vor 1526 in Ungarn entstandenen oder benutzten Kodizes und gedruckten Bücher mit Angabe ihrer Besitzer im Mittelalter, in alphabetischer Ordnung der Städte, in deren Bibliotheken die Bücher aufbewahrt werden, von A bis J. Den Inhalt des zweiten Bandes machen das gleiche von K bis Z sowie das z. Z. unauffindliche Material aus. Es gibt nämlich sehr viele Bände, die aus dem Mittelalter überliefert sind – deren früherer Aufbewahrungsort eventuell auch bekannt ist und deren genaue Beschreibung meist auch vorliegt – nur im Laufe der Zeiten, vor allem im Zweiten Weltkrieg, an einen unbekanntem Ort gekommen, eventuell auch vernichtet worden sind. Der dritte Band wird die Angaben der verlorengegangenen Bücher enthalten, denn für die Kulturgeschichte ist es, wenn man lediglich Daten über die Benutzung eines gewissen Werkes im mittelalterlichen Ungarn oder über die Person seines Besitzers hat, beinahe von gleichem Wert, als wenn der Band selbst überliefert wäre. Der erste Band ist zur Zeit in Druck.